

УДК 658.310

Л.В. Волянська-Савчук, ст. викладач

Хмельницький національний університет, м. Хмельницький, Україна

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ТЕОРІЙ ВИЗНАЧЕННЯ КРИЗИ НАУКОВЦЯМИ**Л.В. Волянская-Савчук**, ст. преподаватель

Хмельницкий национальный университет, г. Хмельницкий, Украина

СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ ТЕОРИЙ ОПРЕДЕЛЕНИЕ КРИЗИСА УЧЕНЫМИ**L.V. Volyanska-Savchuk**, senior lecturer

Khmelnytskyi National University, Khmelnytskyi, Ukraine

COMPARATIVE ANALYSIS OF THEORIES OF DEFINITION OF CRISIS SCIENTISTS

Проведено порівняльний аналіз теорій визначення кризи науковцями як передумова антикризового управління на підприємстві. Дослідження ґрунтується на наукових працях вітчизняних і зарубіжних учених. Виникнення кризового стану підприємства є свідченням поступового розбалансування та повної втрати дієздатності внутрішнього механізму саморегуляції господарської системи. Подолання кризи не може здійснюватись автоматично, воно має бути організовано органом управління підприємства.

Ключові слова: криза, кризовий стан, кризова ситуація, кризові умови, дестабілізація.

Проведен сравнительный анализ теорий определения кризиса учеными как предпосылка антикризисного управления на предприятии. Исследование основывается на научных трудах отечественных и зарубежных ученых. Возникновение кризисного состояния предприятия является свидетельством постепенной разбалансировки и полной потери дееспособности внутреннего механизма саморегуляции хозяйственной системы. Преодоление кризиса не может осуществляться автоматически, оно должно быть организовано органом управления предприятия.

Ключевые слова: кризис, кризисное состояние, кризисная ситуация, кризисные условия, дестабилизация.

This article presents a comparative analysis of the definition of crisis theory analysis by scientists as a precondition for crisis management in the enterprise. The study is based on scientific studies of domestic and foreign scholars. The emergence of enterprise crisis is evidence of gradual deregulation and complete loss of capacity of the internal mechanism of self-regulation of the economic system. Overcoming the crisis can not be done automatically, it must be initiated by management.

Key words: crisis, crisis state, crisis situation, crisis conditions, destabilization.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку економіки українські підприємства проходять один із періодів спаду економічної діяльності. Велика частина підприємств знаходиться в незадовільному стані, незважаючи на прийняті заходи, щодо покращення умов, як з боку держави, так і самими суб'єктами. Причин незадовільних умов у кожного підприємства дуже багато, однак найбільш вагомою та впливовою є слабке та нерациональне управління підприємством в умовах кризових явищ.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. При виявленні різних ознак кризових явищ є результати науково-теоретичних і прикладних досліджень таких учених, як Р. Акофф, І. Ансофф, Л. Бартон, О.О. Богданов, О.Д. Василик, О.П. Жарковська, Е.М. Коротков, Ю. Розенталь, Б. Підженбург, К.Ф. Херман, А.Д. Чернявський, Є.З. Шершньова та ін.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Такі проблеми, як формування циклів розвитку різнобічних економічних систем та їх взаємозв'язок з кризовими явищами в економіці, розвиток сучасних механізмів антикризового управління, нині досліджені недостатньо повно. Дискусійними залишаються питання формування нефінансових інструментів діагностики кризи у розвитку економічних систем.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є аналіз теорій кризи науковцями як передумова антикризового управління на підприємстві.

Виклад основного матеріалу. Це обумовлює необхідність пошуку шляхів усунення цієї ситуації, одним з яких є впровадження заходів антикризового управління. Однак у процесі прийняття рішення щодо впровадження антикризового управління перед підприємством постають такі питання, як: яким саме воно повинно бути, способи та шляхи його здійснення, основні складові, стадії, етапи й інструментарій проведення. Але найбільша проблема полягає насамперед у нерозумінні різниці між звичайним управлінням підприємством та впровадженням саме антикризового управління.

Передумовою застосування антикризового управління на підприємстві є виникнення кризових явищ на рівні самого підприємства, галузі, країни тощо. Тому доцільно спочатку розглянути сутність цього поняття. Поняття «криза» – одне з найбільш складних, яке має багато змістових відтінків інтерпретацій та різних характеристик. Поняття «криза» (від грецького *krisis* – поворотний пункт, рішення) – це різкий крутий перелом, скрутне становище [14].

В економіці термін «криза» набув поширення та визнання насамперед у зв'язку з розробленням концепції циклічності розвитку економічних систем, яка належить до фундаментальних складових категоріального апарату економічної теорії та вже понад сто років посідає одне з центральних місць у дослідженнях різних наукових шкіл та напрямів економічної науки. Так, на сьогодні існує велика кількість суджень різних науковців з приводу визначення поняття «криза» (табл.).

Таблиця

Визначення поняття сутності «криза» науковцями

Автор	Економічний зміст
1	2
Р. Акофф [1]	Криза – це зміна тенденцій життєдіяльності системи, тобто порушення її стійкості, що радикальним чином її оновлює
І. Ансофф	Криза – різкий крутий перелом, тяжкий перехідний стан; гострі проблеми з будучим, тяжке становище
Л. Бартон [4, с. 2]	Криза – це широкомасштабна, непередбачена подія, яка веде до потенційно негативних результатів та може завдавати серйозної шкоди всій організації: працівникам, продукції, зв'язкам, фінансам та репутації
О.О. Богданов [5, с. 208-209]	Криза – це зміна організаційних форм комплексу (системи), завершення або перелом у процесі його розвитку, що має характер боротьби. Крім того, являє собою порушення рівноваги та в той же час перехід до нової рівноваги, яка може розглядатися як межі змін, які відбуваються під час кризи
О.Д. Василик [12, с. 69]	Криза – глибокий розлад фінансової системи, зумовлений економічними й політичними чинниками. Показник її наявності – дефіцит державного бюджету
П.С. Грін [2, с. 97]	Криза – втрата контролю над ситуацією
К. Ру-Дюфор	Криза – нагромадження в організації або її частині потенційних факторів, які здатні припинити поточні та майбутні операції підприємства, а також зачепити індивідів та суспільство на фізичному, психологічному та екзистенціальному рівні
О.П. Жарковська [3, с. 8]	Криза – це крайнє загострення внутрішньовиробничих та соціально-економічних відносин, а також відносин організації з зовнішньоекономічним середовищем
Джон М. Кейнс [8, с. 45]	Криза – раптова та різка зміна підвищувальної тенденції знижувальною
Е.М. Коротков	Криза – це крайнє загострення суперечностей у соціально-економічній системі (організації), що загрожує її життєстійкості в навколишньому середовищі
П. Лагадек [9, с. 110]	Криза – це зіткнення з проблемами, які виходять за звичні межі; необхідність діяти в умовах відсутності орієнтирів, які надавали сенс індивідуальним та колективним діям. Це надзвичайна ситуація, яка супроводжується дестабілізацією
Ф. Поддєрьогін [11, с. 342]	Криза фінансова – фаза розбалансованості діяльності підприємства та обмежених можливостей впливу його керівництва на фінансові відносини
Ю. Розенталь і Б. Підженбург [7, с. 4]	Криза – ситуація, позначена високою небезпекою, станом невпевненості, відчуттям невідкладності
К.Ф. Херман	Криза – це непередбачувана та несподівана ситуація, яка загрожує пріоритетним цілям організації при обмеженому часі для прийняття рішень
А.Д. Чернявський	Криза – це переломний етап функціонування будь-якої системи, коли вона піддається впливу ззовні або зсередини, що потребує від неї якісно нового реагування
Є.З. Шершньова [10, с. 149]	Криза – загальна універсальна фаза будь-якого циклу, період порушення рівноваги
С.М. Іванюта	Криза – складний загострений стан, різкий перелом або занепад
С.А. Бурій, Д.С. Мацеха	Криза – перелом, будь-яка якісна зміна процесу, перехід від існуючого положення до іншого, яке суттєво відрізняється за основними параметрами

Закінчення табл.

1	2
А.М. Штангрет, О.І. Копилук	Криза – зростання кількості взаємопов'язаних кризових явищ, які призводять до незначного погіршення окремих показників діяльності підприємства, але не спричиняють руйнації системи самозбереження
А.М. Єсакова	Криза – будь-яке відхилення від стану рівноваги, будь-яке обурення зовнішнього і внутрішнього середовища фірми

Ситуація, в якій опинилася Україна на сучасному етапі, зумовила формування нових, специфічних умов функціонування промислових підприємств, які характеризуються високим рівнем нестійкості та невизначеності. Критичність цієї ситуації полягає в тому, що вітчизняні підприємства, які не мають достатнього досвіду виживання в умовах кризових фаз циклічного розвитку економіки, стикаються з деякими новими проблемами і часто густо застосовують різні підходи до їх вирішення, які базуються загалом на досвіді та знаннях радянського періоду, що приводить до втрати часу, впродовж якого криза встигає розвинути та призвести до банкрутства підприємства.

Як свідчать статистичні дані, більшість українських підприємств перебуває у кризовому стані, понад третини з них – на пізніх стадіях кризи та є потенційними банкрутами. Водночас системні, структурні кризи, від яких потерпають як окремі підприємства, так і цілі галузі та сектори економіки, змушують розробляти та застосовувати особливі управлінські підходи, які забезпечують своєчасний початок боротьби з феноменом кризи. У зв'язку з цим у ринкових умовах господарювання особливого значення набуває виокремлення сфери антикризового управління, розвиток теорії та практики якого є необхідним і актуальним.

Для дослідження поняття «криза» проаналізуємо визначення терміна деякими авторами, акцентуючи увагу на певних відмінностях.

Так, В.О. Подольська зазначає, що: криза на рівні підприємства – це форма порушення параметрів життєздатності підприємства, яка проявляє себе протягом певного періоду, характеризується закономірністю та циклічністю виникнення на різних етапах життєвого циклу підприємства, обумовлюється накопиченням протиріч у межах господарської системи та в перебігу її взаємодії із зовнішнім оточенням, має певні наслідки для можливостей його функціонування та розвитку.

В. Кошкін розглядає кризу підприємства як «незаплановані зміни у діяльності та обмежені можливості впливу менеджменту на діяльність підприємства з важко прогнозованими наслідками, що ставлять під загрозу весь подальший розвиток підприємства».

Г. Базаров, С. Беляєв і Л. Белих визначають кризу як «надзвичайну ситуацію, у результаті якої виникають значні збої в основних підсистемах підприємства».

Заслуговує на увагу підхід до кризового явища на підприємстві А. Крутика та А. Муравйова, які відштовхуються від початкового значення кризи. На думку цих науковців, «криза – це зміна економічного стану підприємства (різкий перехід від стабільності до розбалансування усього ланцюга відтворення)».

Група авторів у складі Е. Короткова, А. Беляєва, Д. Валового, К. Кірсанова, С. Попова й ін. розглядають кризову ситуацію на підприємстві як ознаку слабкої стратегії або її поганої реалізації, або ж того й іншого разом [16, с. 126].

Розглядаючи вплив криз на організації К. Ру-Дюфор зазначає, що кризи мають не тільки негативний і руйнівний характер, але й мають потенціал змін і є для організацій основою для навчання. Кризова ситуація характеризується різким переломом у діяльності організації, наслідки якого можна вимірити, і сумнівами щодо структурних складових, які змушують учасників переглядати власне бачення організації. У цьому плані криза відкриває те, що в нормальній ситуації невидиме, і підвищує ефективність організації, приводячи в рух трансформаційні сили, які сприяють еволюції. Цей автор визначає кризу як «нагромадження в організації чи її частині потенційних факторів, здатних перервати

поточні й майбутні операції підприємства, стосуючись індивідів і співтовариства на фізичному, психологічному та екзистенційному рівні» [8]. Подібної позиції дотримуються Т. Пошан і Е. Морен, відзначаючи, що функція кризи має позитивний характер, тому що дозволяє підприємствам навчатися, мобілізувати зусилля, спрямовані на зміни.

Тобто на відміну від інших учених, які вважають, що криза має лише руйнівний характер, ці вчені, навпаки, зазначають, що криза є переломний момент, яка відкриває нові можливості та горизонти діяльності підприємства.

Висновки і пропозиції. Економічна криза підприємства виникає тоді, коли воно з прибуткового стає збитковим. Кадрова або соціальна криза є продовженням і доповненням економічної кризи, найбільш явними проявами якої є масові звільнення та суттєве недовикористання фонду робочого часу.

Типовим станом підприємства за кризових умов є внутрішня дестабілізація. Вона характеризується тим, що за кризи спочатку залишають підприємство найкращі, висококваліфіковані працівники і керівники.

При управлінні персоналом підприємства в умовах кризи ключовим моментом є здійснення стратегічних змін у системі управління персоналом. За кризової ситуації передбачають насамперед впровадження певних змін, однак не завжди персонал уміє адекватно сприймати зміни, які відбуваються на підприємстві. Персонал більшості підприємств не готовий до кардинальних змін у системі управління персоналом. Це викликано насамперед тим, що людям хочеться якомога більшої стабільності, впевненості у завтрашньому дні, а як відомо, проведення будь-яких змін щодо управління персоналом в умовах ризику в умовах невизначеності зовнішнього середовища складно прогнозувати.

Список використаних джерел

1. *Антикризове управління підприємством* : навч. посіб. / за заг. ред. Є. З. Шершньової. – К. : КНЕУ, 2007.
2. *Антикризисное управление* : учебник / Е. П. Жарковская, Б. Е. Бродский и др. – 2-е изд., испр. и доп. – М. : Омега-Л, 2005.
3. *Антикризисное управление* : учебник для вузов / под ред. Э. М. Короткова. – 2-е изд., доп. и перераб. – М. : ИНФРА-М, 2006.
4. *Богданов А. А.* Тектология. Всеобщая организационная наука / А. А. Богданов. – М. : Экономика, 1989.
5. *Василик О. Д.* Теорія фінансів : підручник / О. Д. Василик. – К. : НІОС, 2001.
6. *Крутик А. Б.* Антикризисный менеджмент: Превентивные методы управления / А. Б. Крутик, А. И. Муравьев. – СПб. : Питер, 2001. – 432 с.
7. *Крушельницька О. В.* Управління персоналом : навчальний посібник / О. В. Крушельницька, Д. П. Мельничук. – К. : Кондор, 2003. – 296 с.
8. *Фінанси підприємств* : підручник. – 3-тє вид., переробл. та доповн. / за ред. Ф. Поддєрьогіна. – К. : КНЕУ, 2000.
9. *Чернявський А. Д.* Антикризове управління підприємством : навч. посіб. / А. Д. Чернявський. – К. : МАУП, 2006.
10. *Barton L.* Crisis in organizations: Managing and communicating in the Heat of Chaos. Cincinnati. – Ohio : South-Western, 1993.
11. *Forgue B.* Nouvelles approches de la gestion des crises // Rev française de gestion. – Paris, 1996. – № 108.
12. *Green P. S.* Reputation Risk Management. London: Pitman // Financial Times, 1992.
13. *Lagadec P.* Un nouveau champ de responsabilite' pour les dirigeants // The Virtual Corporation. – New York, 1993; Rev française de gestion. – Paris, 1996. – № 108.
14. *Pauchant T. C.* La gestion systemique des crises et la prevention de la contr-production / T. C. Pauchant, E. M. Morin // Rev française de gestion. – 1996. – № 108. – В. 80-99.
15. *Rouh-Dufort Ch.* Crisis: des possibilite' i'aprentissage pour ... enterprise // Rev française de gestion. – Paris, 1996. – № 108. – В. 81.